

Henri Bergson, mislilac sa čijom se idejom kreativne evolucije dovodi u vezu Ikbalova zamisao otvorenih mogućnosti života, tvrdio je da svaki filozof kaže ustvari samo jednu misao ili intenciju koja osmišljava cjelokupno njegovo djelo. Takvu osnovnu misao može se otkrivati u kompleksnom, razuđenom i gorljivom nastojanju Muhameda Ikbala, koji je bio svjestan vrijednosti poezije i vlastitog pjesničkog dara, ali je isticao da je predstavljane određenih ideja njegova glavna briga. Kao većina filozofa i on je razvijao jednu misao kojoj se neprekidno vraćao, rasvjetljavajući njezine pretpostavke i šireći horizonte njezina razumijevanja. To je islamska misao o djelatnom uspravljanju i kreativnom potvrđivanju čovjeka kao Božjeg pomagača u otvorenim procesima svijeta. Međutim, za razliku od većine filozofa Ikbala nije pisao jednu knjigu u jednom stilu i sa više nastavka, on nije svojoj filozofiji dao uobičajeni naučnički, akademski oblik. Njegova filozofska misao je, kao i kod Goethea, izražena u pjesmama i proznim tekstovima, u raznovrsnim manifestacijama dubljih veza mišljenja i života, života i poezije. Zato nije teško prihvatiti tvrdnju Mustansira Mira da je, usprkos svoj pažnji i poštovanju koje se iskazuje prema Muhamedu Ikbalu bilo na Indijskom potkontinentu bilo širom svijeta, malo djela koja uspijevaju ostvariti vjerodostojnu, plodonosnu komunikaciju s njegovim složenim mišljenjem.

Bosansko izdanje knjige Mustansira Mira priključuje se objavljenim bosanskim prijevodima glavnih Ikbalovih proznih djela kao vrijedan prilog boljem upoznavanju sa ličnošću i opusom Muhameda Ikbala u našim jezičnim prostorima.

Hilmo NEIMARLIJA

IZ ŽIVOTA TUZLE, BIJELJINE I SREBRENICE 17., 18. I 19. STOLJEĆA

**GündüzTufan.Tuzlanski,bijeljinskiisrebrenički
sidžil : (1641-1833) / Tufan Gündüz ; prijevod
na bosanski jezik Edina Ustavić. – Tuzla :
Arhiv Tuzlanskog kantona : Društvo arhivskih
zaposlenika, 2008. – 158 str. ; 24 cm**

Najnoviji izdavački poduhvat Arhiva Tuzlanskog kantona je svojevrsna dvojezična prezentacija sedam od ukupno deset sidžila koji se nalaze u tamošnjem arhivskom fondu.

Već smo u ranijim prilikama isticali značaj sidžila kao izvora, ne samo u njegovoj historiografskoj dimenziji, nego i mjestu koje zaslužuje u onomastičkim, topografskim, etnološkim, sociološkim i drugovrsnim istraživanjima. Iako uglavnom sadrže podatke koji se odnose na užu oblast, stanovništvo, privredu, ustanove određenog područja, važnost sidžila se očituje i u okviru istraživanja većih administrativnih jedinica, društveno-ekonomske, pravno-političke, kao i kulturne historije širih oblasti. Informacije iz sidžila daju konkretnu sliku ekonomskog stanja, trgovine i trgovačke etike, agrarnih odnosa i njihove evolucije, vakufa kao pravnog subjekta, ali i političkih prilika u samom Osmanskom carstvu i na međunarodnom planu.

Arhiv Tuzlanskog kantona je prepoznao neophodnost prezentiranja ove vrste građe, a pošto je očito koliko ona nosi dragocjenih elemenata za brojne naučne oblasti, opravdana je naša svesrdna preporuka da oni budu maksimalno iskorišteni. Nažalost, nedostupnost ove građe je rezultat djelovanja više faktora. Pored neosjetljivosti sluha javnosti na zahtjeve za ovakvim izvorima u nauci, protok vremena i ratna dešavanja su u nepovrat odnijeli istinske riznice arhivske građe pohranjene u Orijentalnom institutu i sličnim institucijama, pa i nekad bogatim porodičnim bibliotekama.

S pravom se može reći da su i pojedini fondovi ove jedinstvene dokumentarne građe danas samo privremeno sačuvani. Zbog oštećenja ili nečitljivosti dokumenata priređivači su skloniji praksi izdavanja registri dokumenata, čime se dobija konkretan uvid u sadržaj sidžila, premda bi najadekvatnija forma kojom bi se predstavljali sidžili bio *in extenso* i *in continuo*. Svaki drugi način ostavlja otvorenom mogućnost da se zaobiđu ili zanemare bitni detalji.

U djelu koje je predmet naše pažnje praktično se radi o katalogu dokumenata 1-8 od ukupno 10 sidžila u Arhivu Tuzlanskog kantona. U prva tri broja nedostaju početak i kraj bilješki, dok je od dokumenata pod br. 4, 5, 6 i 7 ostala samo po jedna i to nečitka stranica.

Sažetke sidžila sačinio je Tufan Gündüz, jedan od doktora mlađe generacije turskih naučnika čiji je istraživački interes bio do sad okrenut uglavnom historiji turkmenskih plemena u Anadoliji, mletačkim veleposlasticima, putopiscima i trgovcima u određenim periodima. Ovaj priređivač *Tuzlanskog, Bijeljinskog i Srebreničkog sidžila* na početku navodi neke od sfera historijske vrijednosti šerijatskih sidžila, u velikoj mjeri se pozivajući na rezultate istraživanja turskih stručnjaka – osmanista i pravnika – poput Ismail Hakki Uzunçarşılıja, Münir Atalara, Abdulaziz Bayındıra, Halil Sahillioğlua, Ahmet Akgündüza i dr. No, dr. Gündüz u uvodu ne samo da ne tretira detaljnije bosanske sidžile kao kategoriju nego i u jedinoj navedenoj informaciji o nekim bosanskim sidžilima naglašava kako je sarajevske šerijatske sidžile javnosti prvi put predstavio autorski par Yuza Nagata – Mačiko Nagata (1999. godine), što nikako nije tačno. Naučnici poput Čire Truhelke, Sejfudina Kemure, Asafa Sokolovića, Alije Bejtića, Vanče Boškova, Fehima Spahe, Šabana Zahirovića, Sadika Šehića, Hazima Šabanovića i Saliha Jalimama su već odavno prije dali manje priloge vezane za sidžile određenih područja. Ipak, tek je – *in extenso* objavljeni – mostarski sidžil (Muhamed Mujić, *Sidžil Mostarskog kadije iz 1632-1634. godine*, Mostar, 1987.) na pravi način pobudio interes za objavljivanje ovakve vrste građe. Nažalost, javnost je dugo čekala na nove priloge ove vrste (Hatidža Čar-Drnda,

Sidžil tešanjskog kadiluka : 1740-1752, Sarajevo, 2005; Dušanka Bojanić-Lukač i Tatjana Katić, *Maglajski sidžili* : 1816-1840, Sarajevo, 2005.) dok nekoliko prijevoda sidžila koje je uradio Abdulah Polimac čekaju i danas da javnost prepozna potrebu afirmisanja naše kulturne baštine kroz njihovo objavljivanje.

Sidžili nose brojne informacije o lokalnim prilikama, naseljima, broju i nazivima mahala, arhitektonskim objektima, njihovim graditeljima, imenima lica koja su obavljala dužnost zapovjednika tvrđava – dizdara, kapetana i dr. Može se pratiti i koja su naselja vremenom nestala, a koja su prerasla status koji su imali u određeno vrijeme. Temeljitim uvidom u materijal prezentovan u izdanju koje želimo predstaviti (dozvole, prodaja imovine, ostavinske rasprave, punomoći) može se rekonstruisati društvena struktura stanovništva na izvjesnom dijelu srebreničkog, bijeljinskog i tuzlanskog područja, razdvojiti predstavnike sudske i upravne vlasti (kadije, kapetane, age, ulemu), potom zanatlije i trgovce. Isto tako, u priličnoj mjeri se mogu pratiti demografska kretanja stanovništva, opadanje broja muslimanskog odnosno nemuslimanskog stanovništva, bilo zbog učešća u ratovima i epidemija zaraznih bolesti, bilo naseljavanjem vlašskog stanovništva u nenaseljena mjesta... Jako često se pojavljuju Kiptije (osmanski naziv za pripadnike romske populacije) koji najčešće žive u svojim mahalama pod nazivom Kiptijan (bilo kod Bijeljine, bilo Srebrenice), što je značajan podatak za one koji prate migracije ili analiziraju vjersku pripadnost, život uopće ovog stanovništva tokom 19. stoljeća.

Predmetna problematika u sidžilima očituje i promjene u nadležnostima određenog kadije. Tako je, naprimjer, očito da su u sidžilima, koji se odnose na bosanske prostore u drugoj polovini XIX stoljeća, zastupljeni samo razvodi, vjenčanja, ostavinske rasprave i djelimično procesi iz agrarnih odnosa, što je rezultat promjene domena nadležnosti šerijatskih sudova reformama pravnog zakonodavstva. Ukratko, već nakon Hatt-i šerifa od Gulhane, kadija gubi na ulozi u poslovima izvan nadležnosti suda. Nije rijetka situacija da se unutar sidžila nađu kratki tekstovi, pojedini isječci ili tek list nekog

od ranijih sidžila koji su dospjeli do određenog kadije. Tako je i u ovom slučaju, o čemu nas priređivač dosljedno informiše.

Svjesni smo da, ako je priređivaču i izdavaču stalo da se njihovo djelo održi kao referencijalna vrijednost, onda svakako treba da insistiraju na ispunjenju svih zahtjeva prezentacije izvorne građe. Neke od naših zamjerki direktno se dotiču ukupnog izdavačkog aparata (prevodioca koji je sa osmanskog iščitani tekst dr. Gündüza preveo na bosanski jezik, recenzenata koji su bili dužni temeljito iščitati autorski tekst, lektora i korektora koji imaju zadatak da prate standarde bosanskog jezika i sl.)

Čitaocu, na primjer, ostaje nejasno u kojoj se to instituciji navedenoj kao „Nacionalni arhiv u Sarajevu“ čuvaju sarajevski sidžili, jer javne ustanove pod takvim nazivom u Sarajevu službeno nema.

Ili slijedeće: tekst koji u podnožnim napomenama prati određenu bibliografsku jedinicu i daje dodatna pojašnjenja o sadržaju iz ko zna kojeg razloga nije preveden sa turskog na bosanski jezik.

Čitalac zainteresovan posebno za toponime koji su pomenuti kroz cijelo ovo djelo, primijetit će neujednačenost u transliteraciji pojedinih naselja. Naselja u nekom od zastupljenih područja nekad u nizu nose izvorne i poznate bosanske nazive (Srebrenica, Potočari, Travnik...), a onda slijedi niz naziva navedenih samo onako kako ih je uspio iščitati priređivač. Tako nailazimo na neke posve „nepitke“ toponime kao što je Bagon, Perbidol, Golugova, Gulugovac (zar našem uhu i oku ne bi prije pao na pamet Pribidol, Glogova, Glogovac i sl.?) Ako je samo do priređivača, a ne prevodioca, lektora ili recenzenata koji su prepoznali neke toponime, onda je u takvim slučajevima obavezna bila ubikacija (ako se stoji iza poznatog naziva) ili navodi dodatnih mogućnosti iščitavanja (ako se nije bilo sigurno u način transliteracije).

Iste vrste je i neujednačenost kod navođenja prezimena. Smatramo da je bilo neophodno pridržavati se određenog standarda, pa se ne bi desilo da se na nekim mjestima prezime donosi u nekoj kombinovanoj tursko-

bosanskoj verziji „Bolukbašić“ umjesto tamošnjih Buljubašića (turski: Bölükbaşı).

Već zbog same činjenice da su u ovim sidžilima brojne izinname, vjenčanja, ostavinske rasprave, prisutno je jako puno imena, pa je veća i potreba za općim poznavanjem i područja i jezika, kako za priređivača tako i za ostale koji rade na prezentaciji izvora. Greške su normalne i česte, ali mislimo da se veliki dio onih na koje smo naišli tokom iščitavanja ovog djela mogao izbjeći. Odrednica „aga“, na primjer, je pisana nekad velikim nekad malim slovom, nekad razdvojeno od imena, nekad sastavljeno. Žensko ime „Hanumica“ koje je tipično za neke krajeve u Bosni i Hercegovini ovdje se pojavljuje u čudnoj formi „Hanimca“. Pošto se pred kadijom javljaju masovno i nemuslimani kao subjekti u tretiranim slučajevima, čitalac ostaje zbunjen i pred nemuslimanskim imenima. Jasno je da je kod prezimena Novagović vrlo vjerovatno i jezički objašnjivo da se radi o Novakoviću, ali ko je taj, recimo, „Puri Desje iz Čirlenova“? Drugo, ako se na više od dva mjesta navodi ime Zlata u ovoj ustaljenoj varijanti, zašto se na drugih pet mjesta navodi ime sa turskim pomoćnim vokalom u formi „Izlatka“?

Pošto je očito da su u ovim sidžilima u velikoj mjeri tretirana mjesta koja su danas poznata kao stratišta bošnjačkog naroda, javnost koja nije izričito naučna, preživjeli sa tog područja, bili bi posebno zainteresirani da u jednom popisu imena iz ovih dokumenata pronađu svoje pretke koji krajem 19. stoljeća već nose prezimena u ustaljenom obliku. Takav popis, kao i indeks geografskih naziva nedostaje ovom djelu.

Kad bi bili vođeni totalnim jezičkim purizmom, vjerovatno ne bismo opraštali ni to što se Tuzlanski kanton bilježi malim slovom na mjestima više od broja koji se može tolerisati, ali naša namjera je posve drugačija. Iskreno obradovani svakim novitetom ove vrste na izdavačkom planu, želimo učiniti poticaj za poštovanjem što šireg spektra kriterija kvaliteta. Tek na taj način će pravo djelo naći svoje korisnike, a to bi trebalo i da bude cilj svakog autorskog truda.

Ramiza Smajić,